

Teismo praktikos rinkinys

GENERALINIO ADVOKATO
MICHAL BOBEK IŠVADA,
pateikta 2018 m. vasario 28 d.¹

Byla C-27/17

**Bankrutavusi AB flyLAL-Lithuanian Airlines
prieš
Starptautiską lidosta Rīga VAS
Air Baltic Corporation AS
dalyvaujant:
ŽIA Valda AB,
VA Reals AB,
Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybai**

(Lietuvos apeliacinio teismo pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Bendradarbiavimas civilinėse ir komercinėse bylose –
Jurisdikcija bylose dėl civilinės teisės pažeidimo, delikto ir kvazidelikto –
Antikonkurenciniai susitarimai – Pardavimų sumažėjimas dėl konkurentų antikonkurencinių
veiksmų – Sąvoka „vieta, kurioje įvyko žalą sukėjęs įvykis“ – Ginčas, susijęs su filialo, agentūros arba
kitokio įmonės padalinio veikla – Sąvoka „filialo veikla“

Turinys

I. Įžanga	2
II. Teisinis pagrindas	3
III. Faktinės aplinkybės, procesas ir pateikti prejudiciniai klausimai	4
IV. Vertinimas	5
A. Įžanga	5
B. 2 klausimas: „žalos atsiradimo vieta“	6
1. „Žalą sukėjęs įvykis“ ir „žala“	7
2. Konkurencijos iškreipimai ir „žalos atsiradimo vieta“	9

¹ Originalo kalba: anglų.

a) Suteiktos apsaugos apimtis ir suderinamumas su taikytina teise	10
b) Bet kuri paveikta rinka?	10
c) Konkrečios žalos pobūdis ir vieta	11
1) Bendra taisyklė: finansiniai nuostoliai yra žalą sukėlusio įvykio padarinys	12
2) „Žalos atsiradimo vieta“ su konkurencija susijusiose bylose	12
3. Taikymas šioje byloje	14
4. Išvada dėl antrojo klausimo	14
C. 1 klausimas: vieta, kurioje įvyko žalą sukėjęs įvykis (ir atsakovų tapatybė)	14
1. Priežastinio ryšio skirtumai nustatant jurisdikciją ir atliekant materialinį vertinimą	15
2. Priežastinis ryšys nustatant jurisdikciją, kai faktinės aplinkybės yra sudėtingos	16
3. Vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, konkurencijos teise grindžiamuose ieškiniuose dėl žalos atlyginimo	17
a) SESV 101 straipsnis	17
b) SESV 102 straipsnis	18
4. Taikymas šioje byloje	19
a) Vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė	19
b) Atsakovų tapatybė	19
5. Išvada dėl pirmojo klausimo	20
D. 3 klausimas	20
1. 5 straipsnio 5 dalies „ratio legis“ ir sąlygos	21
2. Ar tai yra „filialas“?	21
3. Sąsaja su ginču	21
V. Išvada	23

I. Įžanga

1. *AB flyLAL-Lithuanian Airlines* (toliau – *flyLAL*) vykdė skrydžius iš Vilniaus oro uosto Lietuvoje, kol jai buvo iškelta bankroto byla.

2. *flyLAL* teigia, kad jos bankrotą lėmė Latvijos oro vežėjo *Air Baltic Corporation AS* (toliau – *Air Baltic*) taikytos grobuoniškos (t. y. mažesnės už savikainą) kainos. Šios grobuoniškos kainos buvo, kaip teigiama, taikomos pagal antikonkurencinę strategiją, dėl kurios susitarė *Air Baltic* ir *Starptautiskā lidosta Rīga* (Rygos tarptautinis oro uostas, Latvija) valdytojas (toliau – Rygos oro uostas). Rygos oro uostas ir *Air Baltic* susitarė gerokai mažinti kainas, kurias *Air Baltic* mokėjo už Rygos oro uosto paslaugas. Sutaupytas lėšas *Air Baltic* naudodavo finansuoti grobuoniškai kainodarai, dėl kurios *flyLAL* išstumta iš rinkos Vilniuje.

3. Vilniaus (Lietuva) teismuose *flyLAL* pateikė ieškinį *Air Baltic* ir Rygos oro uostui dėl nuostolių atlyginimo. Pirmosios instancijos teismas nusprendė, kad *Air Baltic* ir Rygos oro uostas pažeidė ES ir nacionalinę konkurencijos teisę ir *Air Baltic* (tačiau Rygos oro uostui) nurodė atlyginti 16,1 mln. EUR dydžio žalą ir palūkanas. *Air Baltic* ir Rygos oro uostas (toliau – atsakovai) apskundė šį sprendimą Lietuvos apeliaciniam teismui, ginčydami Lietuvos teismų jurisdikciją nagrinėti ginčą.

4. Šiomis aplinkybėmis prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas teikia Teisingumo Teismui tris klausimus dėl jurisdikcijos pagal Reglamentą (EB) Nr. 44/2001². Jie iš esmės susiję su vieta, kur įvyko žalą sukėjęs įvykis, ir jais siekiama sužinoti, ar negautos pajamos laikomos „žala“ nustatant jurisdikciją, taip pat, ar galima manyti, kad ginčas kyla dėl *Air Baltic* filialo Lietuvoje veiklos.

II. Teisinis pagrindas

5. Bylos aplinkybių metu taikytinose Reglamento Nr. 44/2001 11 ir 12 konstatuojamose dalyse nustatyta:

„(11) Jurisdikcijos taisyklės turi būti ypač nuspėjamos ir pagrįstos principu, pagal kurį jurisdikcija paprastai priklauso nuo atsakovo gyvenamosios vietos, ir šiuo pagrindu jurisdikcija turi būti visada prieinama, išskyrus keletą aiškiai nustatytų situacijų, kuriuose bylinėjimosi objektas arba šalių autonomija pateisinama kaip kitokia susijusi aplinkybė. Turi būti atskirai apibrėžta juridinio buveinė, siekiant didesnio bendrų taisyklių aiškumo ir išvengti jurisdikcijos prieštaravimų.

(12) Jurisdikcija turėtų būti nustatoma ne tik pagal atsakovo gyvenamąją vietą, bet ir pagal kitą alternatyvų jurisdikcijos pagrindą, atsižvelgiant į glaudų ryšį tarp teismo ir bylos arba siekiant padėti tinkamai vykdyti teisingumą.“

6. Reglamento Nr. 44/2001 2 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Pagal šį reglamentą valstybėje narėje nuolat gyvenantiems asmenims, neatsižvelgiant į jų pilietybę, bylos turi būti keliamos tos valstybės narės teismuose.“

7. Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnyje, kuris yra 2 skirsnyje „Speciali jurisdikcija“, nustatyta, kad:

„Valstybėje narėje nuolat gyvenančiam asmeniui kitoje valstybėje narėje byla dėl:

<...>

3. civilinės teisės pažeidimų, delikto arba kvazidelikto gali būti iškelta vietos, kurioje įvyko žalą sukėjęs įvykis ar jis gali įvykti;

<...>

² 2000 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo (OL L 12, 2001, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 4 t., p. 42).

5. ginčo, susijusio su filialo, agentūros arba kitokio įmonės padalinio veikl[a], gali būti nagrinėjamos vietos, kurioje veikia toks filialas, agentūra arba kitoks įmonės padalinys, teismuose.“

III. Faktinės aplinkybės, procesas ir pateikti prejudiciniai klausimai

8. 2004 m. *flyLAL* buvo pagrindinis oro vežėjas Vilniaus oro uoste. 2004 m. *Air Baltic*, pagrindinis oro vežėjas Rygos oro uoste, taip pat pradėjo vykdyti skrydžius iš Vilniaus oro uosto. Bent dalis šių skrydžių buvo tomis pačiomis kryptimis, kuriomis skrydžius vykdė *flyLAL*.

9. Taigi *flyLAL* padėtis rinkoje Vilniuje pablogėjo, o *Air Baltic* padėtis sustiprėjo. *flyLAL* patyrė didelių finansinių nuostolių ir *flyLAL* iškelta bankroto byla.

10. *flyLAL* mano, kad jos bankrotą lėmė *Air Baltic* taikytos grobuoniškos kainos skrydžiams iš Vilniaus oro uosto, todėl *flyLAL* buvo išstumta iš rinkos. *flyLAL* teigia, kad grobuoniškos kainos buvo finansuojamos iš nuolaidų, kurias Rygos oro uostas taikydavo *Air Baltic* teikiamoms paslaugoms Rygos oro uoste.

11. Dėl šių nuolaidų 2006 m. lapkričio 22 d. sprendimu, priimtu kitoje byloje, *Latvijas Republikas Konkurences padome* (Latvijos konkurencijos taryba) nusprendė, kad Rygos oro uostas pradėjo taikyti nuolaidų sistemą nuo 2004 m. lapkričio 1 d., nustatydamą iki 80 % nuolaidas orlaivių pakilimo, nutūpimo ir apsaugos paslaugoms. *Latvijas Republikas Konkurences padome* nurodė, kad nuolaidų sistema buvo pažeistas EB sutarties 82 straipsnio c punktą (dabar SESV 102 straipsnio c punktą). Ji nurodė Rygos oro uostui nutraukti sistemos taikymą.

12. *flyLAL* kreipėsi į Vilniaus apygardos teismą (Lietuva) su ieškiniu *Air Baltic* ir Rygos oro uostui, juo prašė pripažinti atsakovų veiksmus draudžiamu susitarimu ir piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi, kuriais pažeidžiami EB sutarties 81 ir 82 straipsniai (dabar SESV 101 ir 102 straipsniai³), taip pat priteisti solidariai iš atsakovų 57 874 768,30 EUR turtinės žalos atlyginimą.

13. Atsakydami į šiuos reikalavimus atsakovai tvirtino, kad jie yra Latvijoje įregistruoti juridiniai asmenys ir šis ginčas turėtų būti nagrinėjamas Latvijos teismuose.

14. 2016 m. sausio 27 d. Vilniaus apygardos teismas iš dalies patenkino ieškinį, nurodydamas *Air Baltic* atlyginti *flyLAL* 16 121 094 EUR dydžio žalą ir sumokėti 6 % dydžio metines palūkanas nuo šios sumos. Jis atmetė trečiųjų asmenų *ŽIA Valda AB* ir *VA Reals AB* (toliau – *flyLAL* akcininkai) pareikštus savarankiškus reikalavimus. Taip pat nurodė, kad pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 ir 5 dalis ginčas turėjo būti nagrinėjamas Lietuvos teismuose.

15. *flyLAL*, *Air Baltic* ir Rygos oro uostas apskundė šį sprendimą Lietuvos apeliaciniam teismui (Lietuva). Savo apeliaciniu skundu *flyLAL* prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo sprendimą ir patenkinti visus ieškinio reikalavimus. Atsakovė *Air Baltic* prašo panaikinti pirmosios instancijos teismo sprendimą dėl teisingumo taisyklių pažeidimo ir palikti ieškinį nenagrinėtą. *Air Baltic* nurodo, kad ginčas nesusijęs su jos filialo Lietuvoje veikla, todėl Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 5 dalis netaikoma. Reglamento 5 straipsnio 3 dalis yra taip pat netaikoma ir dėl to, kad nurodomi neteisėti veiksmai buvo padaryti ne Lietuvoje. Be to, pagal pastarąją nuostatą nesuteikiama teisės pateikti ieškinį valstybės, kurioje buvo patirta netiesioginių nuostolių sumažėjus finansinių išteklių, teismuose. Savo apeliaciniame skunde Rygos oro uostas iš esmės pateikia tuos pačius su ginčo jurisdikcija susijusius argumentus kaip ir *Air Baltic*.

3 Dėl paprastumo toliau išvadoje naudosiu po Lisabonos sutarties galiojusią ES sutarčių straipsnių numeraciją.

16. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodė, kad savo Sprendime *flyLAL I*⁴, kuriame buvo nagrinėjamas klausimas, ar šalių ginčas patenka į Reglamento Nr. 44/2001 taikymo sritį, Teisingumo Teismas jau nusprendė, kad ginčas yra civilinio ir komercinio pobūdžio. Todėl prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui nekyla abejonų, kad Reglamentas Nr. 44/2001 yra taikytinas šioje byloje. Vis dėlto jis pažymi, kad Sprendime *flyLAL I* buvo nagrinėjamas tik klausimas dėl Lietuvos apeliacinio teismo priimtų laikinųjų apsaugos priemonių taikymo ir vykdymo Latvijos Respublikoje. Tačiau nebuvo nagrinėta klausimo dėl jurisdikcijos nagrinėti bylą iš esmės.

17. Atsižvelgdamas į susiklosčiusias aplinkybes, Lietuvos apeliacinis teismas teikia Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

- „1. Ar pagal nagrinėjamoje byloje susiklosčiusias aplinkybes [Reglamento Nr. 44/2001] 5 straipsnio 3 dalies sąvoka „vieta, kurioje įvyko žalą sukėjęs įvykis“ turi būti suprantama kaip neteisėto atsakovių susitarimo, pažeidžiančio Europos bendrijos steigimo sutarties 82 straipsnio c dalį (SESV 102 straipsnio c dalį), sudarymo vieta, ar veiksmų, kuriais iš tokio susitarimo gauta finansinė nauda panaudota taikant grobuonišką kainą (atliekant kryžminį subsidijavimą) konkuruojant su ieškove tose pačiose atitinkamose rinkose, atlikimo vieta?
2. Ar šioje byloje ieškovės žala (negautos pajamos), patirta dėl nurodytų atsakovių neteisėtų veiksmų, gali būti laikoma žala [Reglamento Nr. 44/2001] 5 straipsnio 3 dalies prasme?
3. Ar „Air Baltic Corporation“ filialo Lietuvos Respublikoje veikla pagal nagrinėjamos bylos aplinkybes laikytina filialo veikla, kaip ji suprantama pagal [Reglamento Nr. 44/2001] 5 straipsnio 5 dalį?“

18. Pastabas raštu pateikė *flyLAL*, *Air Baltic*, Rygos oro uostas, *ŽIA Valda AB* ir *VA Reals AB*, Lietuvos ir Latvijos vyriausybės ir Europos Komisija. Rašytinėje proceso dalyje dalyvavę suinteresuotieji asmenys, išskyrus *ŽIA Valda AB* ir *VA Reals*, per 2017 m. lapkričio 16 d. vykusį teismo posėdį išdėstė argumentus žodžiu.

IV. Vertinimas

A. Įžanga

19. Šioje byloje klausimai, kas turi jurisdikciją nagrinėti ieškinį dėl žalos atlyginimo, keliami pakankamai sudėtingomis faktinėmis aplinkybėmis. Nacionalinis teismas ir bylos šalys nurodo tris tariamus konkurencijos teisės pažeidimus: i) piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi dėl Rygos oro uosto įgyvendintos nuolaidų suteikimo sistemos; ii) Rygos oro uosto ir *Air Baltic* antikonkurencinis susitarimas; ir iii) *Air Baltic* piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi taikant grobuoniškas kainas. Teigiama, kad šie pažeidimai tarpusavyje susiję ir yra dalis *flyLAL* išstūmimo iš rinkos Vilniuje ir keleivių perkėlimo į Rygos oro uostą strategijos, kuri naudinga tiek Rygos oro uostui, tiek *Air Baltic*.

20. Reikia iškart aiškiai pažymėti, kad šioje išvadoje bus nagrinėjami tik su jurisdikcija susiję klausimai, o ne ES konkurencijos teisės taikymo šioje byloje iš esmės klausimas. Pastarasis nepatenka į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo klausimų apimtį.

21. Be to, bendros šioje išvadoje pateiktos rekomendacijos dėl su jurisdikcija susijusio klausimo taip pat bus abstraktesnės. Taip yra ne tik dėl Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų funkcijų pasiskirstymo, bet ir dėl to, kad nutartyje, kuria prašoma priimti prejudicinį sprendimą, trijų nurodytų pažeidimų tarpusavio ryšys išlieka nelabai aiškus. Visų pirma reikia pažymėti, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas savo pirmajame klausime ir motyvuose nurodo, kad buvo

4 2014 m. spalio 23 d. Sprendimas *flyLAL-Lithuanian Airlines* (C-302/13, EU:C:2014:2319).

sudarytas *susitarimas*, kuriuo pažeidžiamas SESV 102 straipsnio c punktas, nepaisant to, kad ši nuostata paprastai susijusi su vienašaliais veiksmais. Todėl, nors bus siekiama prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui pateikti naudingas gaires, šioje išvadoje bus pateikiamos hipotezės ir pasirinkimai, kuriuos nacionalinis teismas turės tinkamai išnagrinėti ir pritaikyti šioje byloje.

22. Dėl tarptautinės jurisdikcijos pažymėtina, jog bendra Reglamente Nr. 44/2001 nustatyta taisyklė yra ta, kad ginčas turi būti nagrinėjamas vietoje, kurioje gyvena atsakovas, teisme (2 straipsnio 1 dalis). Šio reglamento 5 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad asmeniui byla dėl „civilinės teisės pažeidimų, delikto arba kvazidelikto gali būti iškelta vietoje, kurioje įvyko žalą sukėlus įvykis ar jis gali įvykti, teismuose“.

23. Pagal nusistovėjusią jurisprudenciją formuluotė „vieta, kurioje įvyko žalą sukėlus įvykis“ reiškia ir vietą, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė, ir žalos atsiradimo vietą, taigi atsakovui bylą iškelti galima bet kurios iš šių vietų teismuose⁵.

24. Pagrindinis šioje byloje keliamas klausimas yra šis: kaip tos dvi alternatyvos – „žalos atsiradimo vieta“ ir „vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“ – turėtų būti suprantamos šios bylos kontekste. Šie klausimai atitinka prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo užduotus atitinkamai antrąjį ir pirmąjį klausimus. Pirmiausia nagrinėsiu juos (B ir C), tada analizuosiu trečiąjį klausimą dėl filialo veiklos pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 5 dalį (D).

B. 2 klausimas: „žalos atsiradimo vieta“

25. Antrajame klausime prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas kelia problemą dėl „žalos“ (kaip „žalą sukėlusio įvykio“ dalies) reikšmės pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalį. Konkrečiai jis klausia, ar finansiniai nuostoliai (negautos pajamos), kaip nurodo *flyLAL*, turėtų būti laikomi „žala“.

26. Suprantu, kad iš principo šiuo klausimu siekiama išsiaiškinti, ar pagal šią nuostatą specialioji jurisdikcija nustatoma pagal vietą, kur buvo negautų pajamų, t. y. Lietuvoje.

27. Manau, kad šiuo atveju finansinių nuostolių (negautos pajamos) vieta nereiškia „žalos atsiradimo vietos“. Tokiu atveju, kaip nagrinėjamas, „žalos atsiradimo vieta“ yra vieta rinkose, kurioms poveikį padarė konkurencijos teisės pažeidimas ir kur, kaip teigia ieškovė, sumažėjo pardavimai.

28. Atsakydamas į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo antrąjį klausimą pirmiausia išnagrinėsiu „žalą sukėlusio įvykio“, kiek tai susiję su jurisdikcijos nustatymu, ir „žalos“, kiek tai susiję su vertinimu iš esmės, skirtumą (1). Tada – „žalos atsiradimo vietą“, kad būtų nustatyta jurisdikcija ieškinių konkurencijos teisės srityje atveju (2), ir pritaikysiu šias išvadas nagrinėjamoje byloje (3).

⁵ Tai nuspręsta dar 1976 m. lapkričio 30 d. Sprendime *Bier* (21/76, EU:C:1976:166, 19 punktas) ir neseniai patvirtinta 2017 m. spalio 17 d. Sprendime *Bolagsupplysningen ir Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766, 29 punktas).

1. „Žalą sukėles įvykis“ ir „žala“

29. Nuo Sprendimo *Bier* „vieta, kurioje įvyko žalą sukėles įvykis“, nurodytas Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalyje, apima „žalos atsiradimo vietą“ ir „vietą, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“⁶. Sprendime *Bier* sąvoka „žalą sukėles įvykis“ suskaidoma į atskiras priežasties ir padarinio sąvokas: „žalą“ ir „žalą lėmusią aplinkybę“. Darytina išvada, kad šiomis aplinkybėmis „žala“ (angl. k. „damage“ arba „harm“⁷) yra „žalą sukėlusio įvykio“ – ES teisės sąvokos, kuri vartojama siekiant nustatyti jurisdikciją, kai identifikuojamos glaudžiai su ginču susijusios vietos – elementas.

30. Taigi žalos, kaip „žalą sukėlusio įvykio“ elemento, sąvoka skiriasi nuo sąvokos „žala“, susijusios su bylos nagrinėjimu iš esmės ir reiškiančios neigiamus padarinius konkrečiam ieškovui ir vartojamos kaip pagrindas turtinei žalai (nuostoliams) apskaičiuoti⁸. Šiuo požiūriu žalos sąvoką (didžiąja dalimi atvejų⁹) apibrėžia nacionalinė teisė.

31. Taigi jurisprudencijoje Teisingumo Teismas aiškiai atskyrė jurisdikcijai nustatyti svarbią sąvoką „žala“ nuo vertinant iš esmės vartojamos „žalos“ sąvokos. Be to, Teisingumo Teismas jurisdikcijai nustatyti svarbią sąvoką „žala“, kaip „žalą sukėlusio įvykio“ elementą, kvalifikuoja dvejopai. Pirma, „žala“ pastarojoje sąvokoje iš principo yra „konkreči žala“, kuri skiriasi nuo „bendros žalos“. Antra, ji susijusi tik su „pradine“ žala.

32. Atsakomybė už civilinės teisės pažeidimus, deliktus arba kvazideliktus gali apsaugoti nuo neigiamo poveikio tiek viešajam interesui (bendra žala), tiek asmenų privatiems interesams (konkreči žala). Pavyzdžiui, atsakomybė už su „aplinka“ susijusios civilinės teisės pažeidimus gali apsaugoti nuo atmosferos taršos apskritai ir konkrečiai nuo žalos asmens sveikatai. Todėl kyla klausimas, ar nustatant „žalos atsiradimo vietą“ pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalį „žala“ turėtų būti suprantama kaip bendroji, ar kaip konkrečioji žala, nuo kurios saugo ši teisės norma.

33. Teisingumo Teismo jurisprudencija patvirtina, kad „žalos atsiradimo vietai“ taikoma sąlyga, kad tokia vieta būtų valstybėje narėje, kurioje faktiškai saugoma tariamai pažeista teisė¹⁰. Teritorijoje, kurioje taikoma apsauga, „žalos atsiradimo vieta“ reiškia konkrečios žalos vietą.

34. Šiuo atžvilgiu naudinga panagrinėti Sprendimo *Bier* faktines aplinkybes ir kontekstą. Šioje byloje nurodoma, kad žalą sukėles įvykis buvo labai didelio kiekio druskų atliekų išmetimas Miulūze, Prancūzijoje (priežastis), dėl to buvo užteršta Reino upė ir galiausiai padaryta žala ieškovo sodininkystės verslui Roterdame (padarinys). Taigi išmestos atliekos padarė bendrą žalą: buvo užteršta keli šimtai per Prancūziją, Vokietiją ir Nyderlandus tekančio Reino kilometrų. Teisingumo Teismas

6 1976 m. lapkričio 30 d. sprendimas (21/76, EU:C:1976:166, 19 punktas).

7 Teisingumo Teismas anglų k. šiomis aplinkybėmis dažniausiai vartoja žodį „damage“, nors kartais vartojamas ir žodis „harm“. Taigi šioje išvadoje [anglų k.], nors, manau, tai galėtų sukelti tam tikrą painiavą, vartosis žodį „damage“. Manau, kad tam tikrą terminų painiavą šioje lemia kalbų variantiškumas. Kai kuriose kalbose egzistuoja du šakniniai žodžiai ir jie vartojami nurodant šias sąvokas (pavyzdžiui, angl. k. „harmful event“ / „harm“ arba „damage“), tačiau kitose kalbose nėra dviejų žodžių arba jie ne visada vartojami. Tai matyti iš Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalies ir įvairių 1976 m. lapkričio 30 d. Teisingumo Teismo sprendimo *Bier* (21/76, EU:C:1976:166, 19 punktas) kalbinių versijų palyginimo – pavyzdžiui, prancūzų kalboje („dommage“ ir „fait dommageable“), nyderlandų k. („schade“ ir „schadebrengende feit“) arba italų k. („danno“ ir „evento dannoso“). Kita vertus, vokiečių kalbinėje versijoje, nors vartojamas tas pats šakninis žodis, skirtumas yra aiškesnis („Schadenerfolg“ ir „schädigendes Ereignis“).

8 Anglų kalboje sąvoka „damage“ (liet. k. – „žala“) susijusi su neigiamu poveikiu nukentėjusiam asmeniui. „Damages“ (liet. k. – „nuostoliai“) reiškia sumokamą piniginę sumą, kuri yra monetarinė „žalos“ (angl. k. „damage“) išraiška (žalos atlyginimas), bet taip pat gali apimti baudinius arba simbolinius nuostolius (angl. k. „punitive or symbolic damages“).

9 ES reikalauja, kad nacionalinėje teisėje būtų numatyta galimybė pateikti ieškinį dėl žalos atlyginimo už ES konkurencijos teisės pažeidimus (žr. 2001 m. rugsėjo 20 d. Sprendimą *Courage ir Crehan* (C-453/99, EU:C:2001:465, 26 punktas)). Jurisprudencijoje ir ES teisės aktuose nustatytos pagrindinės atsakomybės atsiradimo sąlygos ir reikalaujama, kad nacionalinėje teisėje būtų laikomasi lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų. Žr. 2006 m. liepos 13 d. Sprendimą *Manfredi ir kt.* (C-295/04–C-298/04, EU:C:2006:461, 92 punktas) ir Direktyvą 2014/104 (2014 m. lapkričio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl tam tikrų taisyklių, kuriomis reglamentuojami pagal nacionalinę teisę nagrinėjami ieškiniai dėl žalos, patirtos dėl valstybių narių ir Europos Sąjungos konkurencijos teisės nuostatų pažeidimo, atlyginimo (OL L 349, 2014, p. 1)).

10 Žr. 2015 m. sausio 22 d. Sprendimą *Hejduk* (C-441/13, EU:C:2015:28, 29 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

savo argumentuose nurodė, kad „priklausomai nuo atvejo, vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė, ir žalos atsiradimo vieta gali būti vienodai reikšmingos kaip svarbus susiejimo veiksnys jurisdikcijos požiūriu. Atsakomybė už civilinės teisės pažeidimą, deliktą arba kvazideliktą gali atsirasti, jeigu „galima nustatyti priežastinį žalos ir aplinkybės, dėl kurios atsirado ši žala, ryšį“¹¹.

35. Kitaip tariant, „žalos atsiradimo vieta“ susijusi ne su bendra žala, bet su žala konkrečioms ieškovoms. Ieškinyje dėl žalos atlyginimo reikia konkretaus priežastinio ryšio su ieškovui padaryta žala, kurią reikalaujama atlyginti. Iš tiesų generalinis advokatas F. Capotorti savo išvadoje minėtoje byloje kalba kur kas aiškiau, nurodydamas „vietą, kurioje žala, kurią prašoma atlyginti, atsirado“¹².

36. Šią išvadą taip pat patvirtina Sprendime *Bier* ir vėlesniuose sprendimuose pateikti argumentai, kad „žalos atsiradimo vieta“ bus glaudžiai susijusi su *ginču* (skirtingai, nei yra bendro ryšio su civilinės teisės pažeidimu atveju)¹³.

37. Be to, žala bus laikoma reikšmingu „žalą sukėlusio įvykio“ elementu ir galės būti laikoma jurisdikcijos pagrindu pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalį, tik jeigu tai yra „pradinė žala“, o ne tolesni neigiami padariniai. Šis požiūris atitinka „žalą sukėlusio įvykio“, kaip konkretaus įvykio, kurį galima atskirti nuo netiesioginių padarinių, sąvoką¹⁴.

38. Šio požiūrio pavyzdį galime matyti Teisingumo Teismo sprendime *Marinari*¹⁵. Toje byloje Jungtinės Karalystės bankui buvo nusiūsti paprastieji vekseliai, juos bankas konfiskavo ir perdavė policijai. A. Marinari buvo suimtas. Vėliau jis iškėlė bylą Jungtinės Karalystės bankui Italijos teismuose, remdamasis tuo, kad dėl konfiskavimo patyrė finansinių nuostolių Italijoje.

39. Atsakydamas į nacionalinio teismo klausimus dėl Briuselio konvencijos¹⁶ 5 straipsnio 3 dalies, Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalies pirmtako, išaiškinimo Teisingumo Teismas pirmiausia patvirtino, kad formuluotė „vieta, kurioje įvyko žalą sukėlusį įvykis <...> negali būti aiškinama plačiąja prasme, kaip apimanti bet kurią vietą, kurioje pasireiškė pažeidimo, dėl kurio žala atsirado kitoje vietoje, žalingos pasekmės“¹⁷.

40. Teisingumo Teismas nusprendė, kad „pradinė žala“ turėjo būti (vekselių konfiskavimas ir sulaikymas) patirta Jungtinėje Karalystėje, o bet kokie vėlesni (finansiniai) nuostoliai, patirti Italijoje, nėra pakankamas pagrindas suteikti jurisdikciją Italijos teismams: „vieta, kurioje įvyko žalą sukėlusį įvykis <...> neapima <...> vietos, kur žalą patyręs subjektas teigia patyręs finansinių nuostolių dėl pradinės žalos, kuri atsirado ir buvo jo patirta valstybėje [narėje]“¹⁸.

41. Nurodyti aspektai taip pat gali būti aiškiai matomi ir Teisingumo Teismo sprendime *Dumez*. Toje byloje Teisingumo Teismas patvirtino, kad žalos atsiradimo vieta reiškia „vietą, kurioje įvyko žalingų padarinių tiesiogiai nukentėjusiam asmeniui sukėlusį įvykis, dėl kurio kyla deliktinė arba kvazideliktinė atsakomybė“¹⁹.

11 1976 m. lapkričio 30 d. sprendimas (21/76, EU:C:1976:166, 15 ir 16 punktai). Kursyvu išskirta mano.

12 Generalinio advokato F. Capotorti išvada byloje *Bier* (21/76, nepaskelbta Rink., EU:C:1976:147, 10 punktas).

13 1976 m. lapkričio 30 d. sprendimai (21/76, EU:C:1976:166, 11, 17 ir 18 punktai).

14 Tai irgi yra kitas veiksnys, kuris „žalą“, kaip „žalą sukėlusio įvykio“ elementą, atskiria nuo „žalos“, kaip ji suprantama atliekant vertinimą iš esmės. Pastaruoju atveju sąvoka yra platesnė, apimanti ne tik pradinę žalą, bet ir vėlesnius galimus neigiamus padarinius. Žr. Direktyvos 2014/104 12 straipsnio 1 dalį. Pagal šią nuostatą turi būti galimybė gauti kompensaciją dėl žalos, kuri buvo padaryta netiesioginiams vartotojams dėl ES ir nacionalinės konkurencijos teisės pažeidimų. „Valstybės narės užtikrina, kad <...> kompensacijos už žalą gali prašyti visi ją patyrę subjektai, nepriklausomai nuo to, ar jie yra tiesioginiai ar netiesioginiai pirkėjai iš pažeidėjo <...>“.

15 1995 m. rugsėjo 19 d. sprendimas (C-364/93, EU:C:1995:289).

16 1968 m. rugsėjo 27 d. Konvencija dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose vykdymo (OL L 304, 1978, p. 36).

17 1995 m. rugsėjo 19 d. Sprendimas *Marinari* (C-364/93, EU:C:1995:289, 14 punktas).

18 1995 m. rugsėjo 19 d. Sprendimas *Marinari* (C-364/93, EU:C:1995:289, 21 punktas ir rezoliucinė dalis).

19 1990 m. sausio 11 d. Sprendimas *Dumez France ir Tracoba* (C-220/88, EU:C:1990:8, 20 punktas).

42. Šiek tiek daugiau dėmesio skyriau „žalos“ kaip žalą sukėlusio įvykio elemento prasmei, nes jis itin svarbus nagrinėjant prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo antrąjį klausimą.

43. Ši byla susijusi su tariamais konkurencijos teisės pažeidimais. Panašiai, kaip ir anksčiau aptartame žalos aplinkai pavyzdyje, konkurencijos teisė taip pat susijusi tiek su viešuoju, tiek su privačiuoju aspektais. Privatūs ūkio subjektai konkurencijos teisės pagrindu reikalauja kompensacijos dėl jų privatiems interesams padarytos žalos. Vis dėlto galima teigti, kad konkurencijos teisė egzistuoja visų pirma siekiant užkirsti kelią konkurencijos iškreipymui ir dėl to daromai žalai bendrai ekonominei gerovei.

44. Be to, manau, kad ekonominių civilinės teisės pažeidimų atveju, kai žala privatiems rinkos ūkio subjektams yra daugiausiai finansinė, kyla net didesnė jurisdikcijai nustatyti svarbios sąvokos „žala“ (kaip žalą sukėlusio įvykio elemento) supainiojimo su materialine „žalos“ sąvoka (suvokiama kaip kenksmingi padariniai, susiję su atsakomybės nustatymu ir žalos dydžio apskaičiavimu) grėsmė. Todėl manau, kad šioje išvadoje pateikti paaiškinimai dėl jų atskyrimo pagrindo itin svarbūs. Darau prielaidą, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo antruoju klausimu iš tiesų norima išvengti tokios painiavos – bent iš dalies.

45. Šiuos aspektus nagrinėsiu paskesnėje dalyje.

2. Konkurencijos iškreipimai ir „žalos atsiradimo vieta“

46. Kadangi ES konkurencijos teisei būdingi tiek viešasis, tiek privatus aspektai, kyla neaiškumų dėl to, ką reikėtų laikyti „žalos atsiradimo vieta“ taikant Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalį bylose, kuriose nagrinėjami konkurencijos teise grindžiami ieškiniai dėl žalos atlyginimo. Ją galima būtų aiškinti kaip „bendros“ žalos rinkai (konkurencijos iškreipymas) atsiradimo vietą arba kaip „konkrečios“ žalos atskiroms įmonėms vietą²⁰. Taip pat kyla klausimas, kokia „konkreči“ žala nurodoma šiame kontekste.

47. Tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas, kai dėl antikonkurencinių veiksmų įmonės *išstumiamos* iš rinkos užkertant joms kelią užsiimti veikla arba tai apsunkinant²¹, žalos atsiradimo vieta siūlau laikyti *vietą rinkoje, kurioje pažeidimas turėjo neigiamą poveikį²², kur, žalą patyrusio subjekto teigimu, sumažėjo pardavimai*.

48. Ši išvada dera su bendra anksčiau šioje išvadoje pateikta analize (1 dalis) ir ją patvirtina toliau išdėstytos trys aplinkybės. Pirma: a) būtina užtikrinti konkurencijos taisyklių suteikiamos bendros apsaugos apimtį ir taisyklių dėl taikytinos teisės suderinamumą; b) būtinas itin glaudus su ginču siejantis veiksnys; ir c) tai, kad vertinant konkrečią žalą nukentėjusiam subjektui „pradinė žala“ yra pardavimų sumažėjimas, o ne dėl to atsirandantys finansiniai nuostoliai.

20 Šiuo klausimu žr. L. Idot „La dimension internationale des actions en réparation. Choisir sa loi et son juge: Quelles possibilités?“, *Concurrence* Nr. 3-2014, 30 punktas, kur kalbama apie konkrečios žalos vietą; B. Vilá Costa „How to apply Articles 5(1) and 5(3) Brussels I Regulation to Private Enforcement of Competition Law: a Coherent Approach“, *International Antitrust Litigation: Conflict of Laws and Coordination*, J. Basedow ir kt. (leid.), Hart Publishing, Oxford ir Portland, Oregon, 2012, kur kalbama tiek apie bendrą žalą (autorius vadinama „generine žala“), tiek apie konkrečią žalą.

21 Tiek, kiek tai susiję su grobuoniškais veiksmais ir susitarimais, siekiant išstumti iš rinkos imantis grobuoniškų veiksmų.

22 Reikėtų suprasti, kad ta rinka gali apimti kelias valstybes nares.

a) Suteiktos apsaugos apimtis ir suderinamumas su taikytina teise

49. Manau, kad bendrai galima teigti, jog taisyklių dėl neiškraipytos konkurencijos pažeidimo atveju „vieta, kurioje įvyko žalą sukėjęs įvykis“, suprantama kaip „žalos atsiradimo vieta“, turi būti rinkose, kuriose tokie pažeidimai turėjo poveikį. Šiuo atžvilgiu, ir vadovaujantis bendru anksčiau išdėstytu teiginiu²³, „konkreči žala“ geografiniu požiūriu taip pat yra dalis „bendros žalos“.

50. Teisingumo Teismo jurisprudencijoje iš tiesų patvirtinta, kad nustatant „vietą, kurioje įvyko žalą sukėjęs įvykis“, kai taikoma 5 straipsnio 3 dalis, reikia atsižvelgti į aptariamą *materialinės teisės nuostatą nustatytą apsaugos apimtį*. Todėl byloje *Concurrence* Teisingumo Teismas nusprendė, kad „vieta, kurioje atsiranda žala, gali skirtis, atsižvelgiant į tai, *kokia teisė buvo tariamai pažeista*“, ir kad „rizika, kad žala atsirastų tam tikroje valstybėje narėje, siejama su sąlyga, kad teisė, kuri, teigiama, buvo pažeista, turi būti saugoma šioje valstybėje narėje“²⁴.

51. Pagrindinėmis ES konkurencijos teisės nuostatomis – SESV 101 ir 102 straipsniais – pirmiausia siekiama apsaugoti neiškraipytą konkurenciją. Vien dėl šios priežasties manau, kad neįmanoma, remiantis Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalimi ir „žalos atsiradimo vieta“, pripažinti jurisdikcijos teismams už rinkų, kuriose pažeidimas turėjo poveikį, ribų.

52. Be to, minėtas „vietos, kurioje įvyko žalą sukėjęs įvykis“ apribojimas konkurencijos teisėje suderinamas su atitinkamomis ES teisės normomis dėl taikytinos teisės²⁵. Reglamento „Roma II“ 6 straipsnio 3 dalies a punkte nustatyta, kad, kai reikalaujama atlyginti žalą pagal konkurencijos teisę, taikytina teisė turėtų būti „šalies, kurios rinka yra arba gali būti paveikta“.

53. Galiausiai numačius, kad žalos (konkrečios žalos) atsiradimo vieta yra tokių pažeidimų (bendra žala) paveiktose rinkose, būtų daugiau nuspėjamumo. Įmonė, kuri imasi antikonglomeracinių veiksmų, turi tikėtis, kad teks atsakyti ir būti paduotai į teismą tose vietose, kur jos veiksmai daro poveikį rinkai. Tačiau iš principo ji neturėtų tikėtis, kad jai bus iškelta byla už šių rinkų ribų.

b) Bet kuri paveikta rinka?

54. Šiuo atveju keliamas klausimas, ar ieškinį dėl žalos atlyginimo konkurencijos teisės pagrindu pateikęs ieškovas gali iškelti bylą *bet kurioje* vietoje, kur pažeidimas paveikė rinką²⁶. Manau, kad toks siūlymas sukelia problemų dėl kelių priežasčių.

55. Pirma, toks „vietos, kurioje įvyko žalą sukėjęs įvykis“ aiškinimas gali su konkurencijos teise susijusiose bylose leisti beveik neribotai pasirinkti bylos iškėlimo vietą, kai pažeidimai turi plataus geografinio masto poveikį. Vien toks rezultatas atrodo sunkiai suderinamas su aplinkybe, kad 5 straipsnio 3 dalis yra speciali taisyklė ir išimtis, kuri turi būti aiškinama siaurai²⁷.

23 Žr. šios išvados 33 punktą.

24 2016 m. gruodžio 21 d. sprendimas (C-618/15, EU:C:2016:976, 30 punktas). Kursyvu išskirta mano.

25 Kad būtina suderinti teisės normas dėl taikytinos teisės pagal Reglamentą Nr. 864/2007 ir dėl jurisdikcijos pagal Reglamentą Nr. 44/2001, aiškiai nurodyta Pirmojo reglamento (2007 m. liepos 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 864/2007 dėl nesutartinėms prievolėms taikytinos teisės („Roma II“) (OL L 199, 2007, p. 40)) 7 konstatuojamojoje dalyje.

26 Ši byla išimtinai susijusi su klausimu dėl jurisdikcijos ir atitinkamu klausimu – kur gali būti nagrinėjami ieškiniai dėl žalos, susijusios su įvairiais nurodomais konkurencijos taisyklių pažeidimais. Nesunku pripažinti, kad iš karto kyla kitas klausimas – kokią tiksliai žalą gali būti reikalaujama atlyginti kiekvienos iš jurisdikcijų atveju, visų pirma atsižvelgiant į neseniai patvirtintą Teisingumo Teismo *sudėtinį požiūrį* 2017 m. spalio 17 d. Sprendime *Bolagsupplysningen ir Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:766, 47 punktas). Vis dėlto šis klausimas peržengia šios bylos ir šios išvados ribas.

27 2014 m. birželio 5 d. Sprendimas *Coty Germany* (C-360/12, EU:C:2014:1318, 43–45 punktai), 2016 m. birželio 16 d. Sprendimas *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449, 25 punktas).

56. Antra, jurisdikcijos priskyrimas „žalos atsiradimo vietai“ grindžiamas logika, kad yra „itin glaud[i] sąsaja tarp ginčo ir [tos] vietos <...> teismų“²⁸. „Ginčas“, t. y. konkretus ieškinys dėl žalos atlyginimo, nėra bendrai susijęs su žala rinkoms. Jis konkrečiai susijęs su žala, tariamai padaryta konkrečiam ieškovui konkrečiu atveju.

57. Trečia, manau, kad aiškinimas, kuriuo remiantis ieškovas bylą galėtų iškelti *bet kurioje* paveiktoje rinkoje, taip pat neatitinka dabartinės Teisingumo Teismo jurisprudencijos, kurioje didžiausias dėmesys skiriamas konkrečioms nukentėjusiesiems padarytos pradinės žalos vietai kaip „žalos atsiradimo vietai“. Šiuo klausimu remiuosi Sprendimo *Bier* analize, pateikta šioje išvadoje²⁹. Papildomų tai patvirtinančių pavyzdžių taip pat galima rasti naujesnėje jurisprudencijoje.

58. Byla *Concurrence*³⁰ buvo susijusi su pasirinktinio platinimo sutartimi, pagal kurią buvo draudžiami pardavimai internetu. Pareiškėjas, kuris buvo platintojas pasirinktiniame platinimo tinkle, iš esmės tvirtino, kad draudimas nebuvo taikomas vienodai visame tinkle. Todėl jis prarado potencialius pardavimus *Amazon*, mažmenininkei internete. Teisingumo Teismas nusprendė, kad „vieta, kurioje atsiranda žala, turi būti laikoma *esančia valstybės narės, kurioje šis draudimas parduoti užtikrinamas* suteikiant galimybę pareikšti nagrinėjamą ieškinį, *teritorijoje, t. y. teritorijoje, kurioje, anot ieškovo, sumažėjo jo pardavimai*“³¹.

59. Taigi Teisingumo Teismas nenagrinėjo klausimo, ar „žalos atsiradimo vieta“ gali būti ir bet kuri vieta, kur poveikį konkurencijai arba rinkoms gali daryti diskriminuojamojo pobūdžio pasirinktinio platinimo sutarties sąlygų taikymas. Užuoat taip padaręs, jis žalos atsiradimo vietą iškart kvalifikavo kaip vietą, kur sumažėjo pardavimai.

60. Panašiai byloje *CDC*, kuri buvo susijusi su karteliu vandenilio peroksido rinkoje, Teisingumo Teismas nusprendė, kad žalos atsiradimo vieta laikytina vieta, kur „dėl dirbtinai iškeltos kainos <...> [buvo] sumokėta didesnė suma“³².

61. Dėl išdėstytų priežasčių manau, kad tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas šioje byloje, „žalos atsiradimo vieta“ turėtų būti laikoma vieta pažeidimo paveiktoje rinkoje, kur nukentėjusysis teigia patyręs žalą.

c) Konkrečios žalos pobūdis ir vieta

62. Remiantis čia pat viršuje pateikta praktine apibrėžtimi priartėjame prie konkretaus prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo antrajame klausime keliamo aspekto. Kas yra „žala“? Ar, siekiant nustatyti „žalos atsiradimo vietą“, reikėtų vertinti finansinius nuostolius, kuriuos tariamai patyrė ieškovas, ar kokią kitą žalą?

63. Manau, kad tai yra ne finansinių nuostolių patyrimo vieta, bet vieta, kur, kaip teigiama, sumažėjo pardavimai.

28 2015 m. gegužės 21 d. Sprendimas *CDC Hydrogen Peroxide* (C-352/13, EU:C:2015:335, 39 punktą). Išskirta mano.

29 Žr. šios išvados 34 ir 35 punktus.

30 2016 m. gruodžio 21 d. sprendimas (C-618/15, EU:C:2016:976).

31 2016 m. gruodžio 21 d. Sprendimas *Concurrence* (C-618/15, EU:C:2016:976, 35 punktą ir rezoliucinę dalį). Išskirta mano.

32 2015 m. gegužės 21 d. Sprendimas *CDC Hydrogen Peroxide* (C-352/13, EU:C:2015:335, 52 punktą).

1) *Bendra taisyklė: finansiniai nuostoliai yra žalą sukėlusio įvykio padarinys*

64. Kaip šioje išvadoje jau buvo nurodyta³³, tikrai ne visada būna taip, kad finansinių nuostolių patyrimo vieta gali būti naudojama siekiant nustatyti „žalą sukėlusio įvykio vietą“ pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalį. Remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencija, finansiniai nuostoliai paprastai yra „žalą sukėlusio įvykio“ padarinys. Šiuo atžvilgiu Sprendime *Marinari* Teisingumo Teismas patvirtino, kad *netiesioginių* finansinių nuostolių, *kilusių dėl pradinės žalos* (turto konfiskavimas ir sulaikymas), patyrimo vieta nėra „žalą sukėlusio įvykio vieta“³⁴. Anksčiau šioje išvadoje minėtoje byloje *Concurrence* Teisingumo Teismo aiškiai nurodytas „žalą sukėlęs įvykis“ buvo sumažėję pardavimai. Finansinius nuostolius *lėmė* šis pardavimų sumažėjimas. Vis dėlto šiuo požiūriu tai buvo „tik“ sumažėjusių pardavimų pasekmė ir tai nebuvo paminėta sprendimo rezoliucinėje dalyje³⁵.

65. Vėlesniame Sprendime *Universal Music* Teisingumo Teismas patvirtino, kad *tiesioginių* finansinių nuostolių vieta taip pat gali nebūti „žalą sukėlusio įvykio vieta“³⁶.

66. Sprendime *Universal Music* Teisingumo Teismas nusprendė, kad, „*nesant kitų sąsajų*“, „vieta, kurioje įvyko žalą sukėlęs įvykis“, negalima laikyti valstybėje narėje esančios vietos, kurioje atsirado žala, jeigu tai yra tik finansiniai nuostoliai, kurių atsiranda tiesiogiai ieškovo banko sąskaitoje ir kuriuos tiesiogiai nulėmė kitoje valstybėje narėje padarytas neteisėtas veiksmas“³⁷. „*Tik tuo atveju, jei kitos ypatingos bylos aplinkybės taip pat prisideda prie jurisdikcijos suteikimo vien finansinių nuostolių atsiradimo vietos teismui, tokia žala galėtų ieškovui pagrįstai leisti pareikšti ieškinį šiame teisme*“³⁸.

67. Taigi reikšminga yra pradinės žalos saugomam ieškovo interesui vieta. Jeigu būtų nuspręsta, kad pradinė žala yra finansinio pobūdžio ir patiriama tiesiogiai ieškovo banko sąskaitoje, „žalos atsiradimo vieta“ bus finansinių nuostolių atsiradimo vieta, tik jeigu yra kitų sąsajų su šia vieta.

2) *„Žalos atsiradimo vieta“ su konkurencija susijusiose bylose*

68. Antikonkurencinių veiksmų, kuriais (iš dalies arba visiškai) iš rinkos išstumiamos įmonės užkertant joms kelią užsiimti veikla arba tai apsunkinant, atvejais tokia pradinė žala vertinant konkrečią žalą beveik neabejotinai *nebus* finansiniai nuostoliai. Vis dėlto tai, labai tikėtina, bus pardavimų sumažėjimas.

69. Tai, mano nuomone, pakankamai aiškiai patvirtina minėta byla *Concurrence*³⁹, kurioje Teisingumo Teismas rėmėsi aplinkybe, kad finansinius nuostolius *lėmė* sumažėję pardavimai, tačiau jurisdikciją aiškiai grindė pačių pardavimų sumažėjimu. Nors nėra konkrečiai nurodyta, kad *Concurrence* pateikto ieškinio teisinis pagrindas yra ES konkurencijos teisės pažeidimas, nematau, kodėl šios logikos nereikėtų pritaikyti šioje byloje.

70. Žinoma, apskritai atrodo pagrįsta daryti prielaidą, kad sumažėję pardavimai dažnai lems finansinius nuostolius⁴⁰. Vis dėlto tai nereiškia, kad šių įvykių vieta bus ta pati. Ji gali iš esmės sutapti, bet nebūtinai.

33 Žr. šios išvados 37–41 punktus.

34 1995 m. rugsėjo 19 d. sprendimas (C-364/93, EU:C:1995:289, 21 punktus).

35 2016 m. gruodžio 21 d. sprendimas (C-618/15, EU:C:2016:976, 33, 35 punktai ir rezoliucinė dalis).

36 2016 m. birželio 16 d. Sprendimas *International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449). Vis dėlto generalinis advokatas M. Szipnar toje byloje nemanė, kad finansinis nuostolis buvo tiesioginis (išvada byloje *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:161, 30–33 punktai)).

37 2016 m. birželio 16 d. Sprendimas *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449, 40 punktus).

38 2016 m. birželio 16 d. Sprendimas *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449, 39 punktus). Išskirta mano.

39 2016 m. gruodžio 21 d. sprendimas (C-618/15, EU:C:2016:976).

40 Iš principo dėl to būtų negauta pajamų. Ar tai lems pelno praradimą, žinoma, priklausys nuo sąnaudų.

71. Dėl su konkurencijos teise susijusio civilinės teisės pažeidimo arba delikto nukentėjęs subjektas daugelį (arba net visas) dėl konkurencijos teisės pažeidimo sukeltų turtinių pasekmių gali patirti savo registruotos buveinės vietoje (finansinių nuostolių patyrimas). Vis dėlto šie nuostoliai gali būti susiję su sumažėjusiais pardavimais įvairiose vietose.

72. Be to, kas išdėstyta, reikia priminti, kad 5 straipsnio 3 dalyje nustatyta specialiosios jurisdikcijos taisyklė turėtų būti grindžiama, kaip nurodyta 11 ir 12 konstatuojamose dalyse, glaudaus ryšio tarp ginčo ir vietos, kur įvyko ar gali įvykti žala sukėlęs įvykis, teismų buvimu, kuris pateisina jurisdikcijos priskyrimą šiems teismams dėl priežasčių, susijusių su tinkamu teisingumo vykdymu. Šie teismai paprastai tinkamiausi priimti sprendimą dėl nagrinėjamo klausimo ir taip yra dar dėl patogumo surinkti įrodymus. Jeigu ieškovas skundžiasi dėl pardavimų praradimo (konkurencijos iškraipymo paveiktoje (-se) rinkoje (-se)) ir dėl to negautų pajamų (iš principo negautų jo finansų centre, kuris gali būti ne paveiktose rinkose), manau, kad apskritai pirmosios vietos teismai galėtų geriau arba bent jau taip pat gerai kaip ir pastarosios vietos teismai išnagrinėti bylą⁴¹.

73. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, reikia pripažinti, kad šie argumentai sunkiai suderinami su vienu iš minėtoje byloje *CDC* nurodytų aspektų⁴². Ši byla buvo susijusi su karteliu vandenilio peroksido rinkoje. Toje byloje Teisingumo Teismas nusprendė, kad žala apėmė „dėl dirbtinai iškeltos kainos <...> sumokėt[ą] didesn[ę] sum[ą]“. Todėl Teisingumo Teismas nurodė, kad „žalos atsiradimo vieta“ yra vieta, kur nukentėjusysis patyrė didžiausius finansinius nuostolius, t. y. jo registruotos buveinės vieta⁴³.

74. Savo rašytinėse pastabose šioje byloje Komisija, nors neteigė, kad byloje *CDC* priimtas neteisingas sprendimas, išreiškė rimtų abejonių dėl to, kad šis sprendimas praktiškai gali reikšti plačios *forum actoris* taisyklės suformavimą. Tai visiškai pakeistų bendrą Reglamento Nr. 44/2001 2 straipsnio 1 dalyje nustatytą taisyklę, kad jurisdikcija suteikiama atsakovo gyvenamosios vietos teismams.

75. Man taip pat kyla didelių abejonių dėl šio konkretaus Sprendimo *CDC* aspekto. Šioje išvados dalyje siekiama paaiškinti, kodėl principinio atsakymo į klausimą dėl jurisdikcijos nagrinėti konkurencine teise grindžiamą privataus subjekto ieškinį dėl žalos atlyginimo reikėtų ieškoti kiek kitaip. Atsižvelgiant į tai, kad Sprendimas *CDC* gali turėti rimtų padarinių, Teisingumo Teismui gali tekti kažkada ateityje dar kartą nagrinėti šį klausimą⁴⁴.

76. Vis dėlto bet kuriuo atveju šių bylą galima bent iš dalies atskirti. Byla *CDC* buvo susijusi su kainų karteliu, t. y. susitarimu, kurio tikslas – užtikrinti vartotojų turto perkėlimą kartelio nariams nustatant didesnes kainas. Taigi, vienas iš kartelio vertinimo būdų yra tas, kad jis buvo sukurtas konkrečiai sukelti tiesioginiams finansiniams nuostoliams. Todėl konkretus žalos atsiradimo būdas byloje *CDC* parodo galimą šios bylos atskyrimo pagrindą. Šioje byloje nėra kainų kartelio. Konkurencijos ribojimas yra grindžiamas labiau išstūmimu iš rinkos (pardavimų sumažėjimu ir rinkos marginalizacija), o ne išnaudojimu (kartelinių dirbtinai didelių kainų taikymas vartotojams).

41 Šį teiginį reikia vertinti kaip reliatyvų. Kai konkurencijos teise grindžiamas ieškinys nėra paskesnis, t. y. kai nėra ankstesnio sprendimo dėl pažeidimo nustatymo, pažeidimo įrodinėjimo procesas gali būti gerokai reikšmingesnis, palyginti su žalos įrodymu ir jos apimtys nustatymu.

42 2015 m. gegužės 21 d. Sprendimas *CDC Hydrogen Peroxide* (C-352/13, EU:C:2015:335).

43 2015 m. gegužės 21 d. Sprendimas *CDC Hydrogen Peroxide* (C-352/13, EU:C:2015:335, 52 ir 56 punktai).

44 Tiek, kiek jis dar nėra išnagrinėtas. Atrodo, kad Sprendimą *CDC* taip pat sunku suderinti su (vėliau priimtu) Sprendimu *Universal Music*. Atrodo, kad Sprendime *CDC* žala buvo „tik finansiniai nuostoliai, kurių atsiranda tiesiogiai ieškovo banko sąskaitoje ir kuriuos tiesiogiai nulėmė kitoje valstybėje narėje padarytas neteisėtas veiksmas“. Vis dėlto Teisingumo Teismas nenustatė konkrečios papildomos sąsajos, kaip nurodyta ir reikalaujama pagal jo vėlesnį Sprendimą *Universal Music* – žr. 2016 m. birželio 16 d. Sprendimą *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449, 40 punktas). Mano nuomone tokiais atvejais sąsaja gali būti prekių (arba paslaugų) dėl kurių sudarytas kartelinis susitarimas, įsigijimo vieta.

3. Taikymas šioje byloje

77. Nagrinėjamoje byloje *flyLAL* tvirtina, kad *Air Baltic* ir Rygos oro uostas susitarė iškreipti skrydžių iš ir į Vilnių rinką taikant grobuoniškas kainas, dėl kurių labai sumažėjo *flyLAL* pardavimai. Dėl taip sumažėjusių pardavimų sumažėjo pajamos ir pelnas, galiausiai *flyLAL* bankrutavo.

78. Laikantis ankstesnėje dalyje pateiktų argumentų, kai vertinama „žalos atsiradimo vieta“, „vieta, kurioje įvyko žalą sukėlus įvykis“ *bendrai* gali būti įvardyta kaip rinka (-os), kurioje (-se) tokie tariami pažeidimai turėjo poveikį.

79. Siekiant nustatyti jurisdikciją *konkrečiai flyLAL* atveju, „žalos atsiradimo vieta“ yra vieta rinkoje (-ose), kuriai (-oms) tokie tariami pažeidimai turėjo poveikį, kurioje *flyLAL* patyrė pradinę žalą (konkrečią žalą) sumažėjusių pardavimų forma. Tai nėra *flyLAL* finansinių nuostolių, kuriuos lėmė tas pardavimų sumažėjimas, patyrimo vieta.

80. Remiantis Teisingumo Teismui pateiktomis faktinėmis aplinkybėmis, tačiau, žinoma, atsižvelgiant į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo pateiktą faktinių aplinkybių vertinimą, atrodo, kad pardavimų iš esmės sumažėjo Vilniuje, kuris yra bendras įvairių maršrutų, kuriais skrydžius vykde *flyLAL*, išvykimo (atvykimo) taškas, ir į kur, kaip suprantu, *Air Baltic* nukreipė lyginamąją reklaminių kampaniją ir tariamas grobuoniškas kainas.

81. Taigi šioje byloje pagal 5 straipsnio 3 dalį „žalos atsiradimo vieta“ galėtų būti Lietuva. Tai nereiškia, kad tai yra *vienintelė* tokia vieta, tačiau dėl pardavimų sumažėjimo negautų pajamų požiūriu ji atrodo kaip pagrindinė vieta.

82. Dabar pereisiu prie paskutinio savo argumento dėl prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo antrojo klausimo. Šis klausimas susijęs su žala, patirta „dėl nurodytų *atsakov[ų]* [daugiskaita, t. y. *Air Baltic* ir Rygos oro uosto] neteisėtų veiksmų“. Išdėstytais argumentais atsakoma į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo klausimo *koks ir kur* dalis: koks įvykis sukėlė žalą (pradinę patirtą žalą) ir kur jis įvyko? Vis dėlto, vertinant kritiškai, jais neatsakoma į numanomą klausimo *kas* dalį: kas turėtų būti atsakovai?

83. Šis aspektas bus išnagrinėtas kitoje dalyje, kurioje atsakoma į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo pirmą klausimą – iš esmės, koks įvykis sukėlė žalą ir kur jis įvyko?

4. Išvada dėl antrojo klausimo

84. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo antrąjį klausimą atsakyti taip:

Tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas šioje byloje, siekiant nustatyti jurisdikciją pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalį ieškovo patirta „žala“ yra pardavimų sumažėjimas dėl ginčijamo konkurencijos iškraipymo. Siekiant nustatyti jurisdikciją pagal šią nuostatą „žalos atsiradimo vieta“ yra vieta rinkoje, kuriai pažeidimai, dėl kurių nukentėjusysis tvirtina patyręs pardavimų sumažėjimą, turėjo poveikį.

C. 1 klausimas: vieta, kurioje įvyko žalą sukėlus įvykis (ir atsakovų tapatybė)

85. Manau, kad savo pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia išsiaiškinti, kaip nustatyti vietą, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė.

86. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo du variantus: vieta, kur buvo sudarytas *Air Baltic* ir Rygos oro uosto susitarimas, ir šio susitarimo įvykdymo vieta (t. y. kur, kaip teigiama, *Air Baltic* taikė grobuoniškas kainas)⁴⁵.

87. Atsižvelgdamas į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo pateiktas faktines aplinkybes manau, kad atsakymas yra toks: *abi* šias vietas galima laikyti vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė. Vienas iš pagrindinių argumentų, lemiančių tokią išvadą, yra tai, kad *Air Baltic* veiksmai įgyvendinant susitarimą *patys savaimė* laikytini SESV 102 straipsnio pažeidimu⁴⁶.

88. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo pateiktą pirmąją klausimą pradėsiu nagrinėti įvertindamas priežastinio ryšio skirtumus nustatant jurisdikciją ir atliekant materialinį vertinimą (1). Tada išnagrinėsiu klausimą dėl vietos, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė, kai faktinių aplinkybių visuma yra sudėtinga (2). Toliau įvertinsiu, kaip nustatyti vietą, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, konkrečiai su konkurencijos teise susijusiose bylose (3), ir galiausiai pritaikysiu šiuos principus šioje byloje (4).

1. Priežastinio ryšio skirtumai nustatant jurisdikciją ir atliekant materialinį vertinimą

89. Priežastinis ryšys nustatant jurisdikciją ir vietą, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, skiriasi nuo priežastinio ryšio sąvokos atliekant materialinį vertinimą. Šiuo požiūriu mano pastabos yra tokios.

90. Pirma, „vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“, yra „žalą sukėlusio įvykio“ elementas, kuris yra ES teisės sąvoka, vartojama siekiant priskirti jurisdikciją, kai nustatomos glaudžiai su ginču susietos vietos. Todėl jis skiriasi nuo priežastinio ryšio sąvokos, kai atliekamas *materialinis vertinimas*, kuris iš esmės pasitelkiamas siekiant nustatyti atsakomybę. Priežastinio ryšio sąvokos atliekant materialinį vertinimą dėl konkurencijos teise grindžiamo ieškinio dėl žalos atlyginimo nustatymo klausimas iš esmės paliktas valstybių narių diskrecijai su sąlyga, kad bus laikomasi lygiavertiškumo ir veiksmingumo principų, kaip juos yra išaiškinęs Teisingumo Teismas⁴⁷.

91. Antra, Teisingumo Teismas jau yra aiškiai atmetęs priežastinio ryšio sąvokos vartojimą nacionalinėje materialinėje teisėje siekiant nustatyti jurisdikciją pagal 5 straipsnio 3 dalį. Todėl Sprendime *Melzer* Teisingumo Teismas nusprendė, kad „sprendimas siejamojo veiksnio nustatymą sieti su materialinėje nacionalinėje teisėje įtvirtintais vertinimo kriterijais taip pat prieštarautų teisinio saugumo tikslui, nes, atsižvelgiant į taikytiną teisę, asmens veiksmai, atlikti kitoje valstybėje narėje nei teismo, į kurį kreiptasi, valstybė, siekiant priskirti jurisdikciją pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 punktą, galėtų būti vertinami kaip žalą lėmusi aplinkybė. Iš tiesų toks sprendimas neleistų atsakovui pagrįstai numatyti, kuriame teisme jam galėtų būti iškelta byla“⁴⁸.

92. Trečia, priežastinio ryšio sąvokos jurisdikcijos ir materialinio vertinimo požiūriu yra *a fortiori* skirtingos, nes jas taikant nustatyti skirtingo pobūdžio ir lygmens įrodinėjimo reikalavimai. Jurisdikcijos nustatymas turėtų būti kuo greitesnis ir lengvesnis⁴⁹. Todėl klausimo dėl jurisdikcijos vertinimas paprastai yra *prima facie* klausimas. Teismas, į kurį kreiptasi, laiko teikiamus reikalavimus

45 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nenurodo kitų galimų įgyvendinimo veiksnių, pvz., nuolaidų suteikimo *Air Baltic*.

46 Kaip nurodyta šios išvados 19–21 punktuose, šią nuomonę priimu kaip neginčytiną, nes šioje išvadoje nagrinėjamas tik jurisdikcijos klausimas, o ne klausimas iš esmės.

47 Žr. šios išvados 9 išnašą. Taip buvo bylos aplinkybių metu ir vėliau tai patvirtinta Direktyva 2014/104. Toje direktyvoje iš tiesų aiškia nurodyta, kad „[v]isos nacionalinės taisyklės, kuriomis reglamentuojama teisė gauti kompensaciją už žalą, patirtą dėl SESV 101 arba 102 straipsnio pažeidimo, įskaitant taisykles, susijusias su *šią direktyvą neįtrauktais aspektais* (pvz., pažeidimo ir žalos *priežastinio ryšio sąvoka*), turi atitikti veiksmingumo ir lygiavertiškumo principus“ (11 konstatuojamoji dalis, išskirta mano, taip pat žr. 4 straipsnį).

48 2013 m. gegužės 16 d. sprendimas (C-228/11, EU:C:2013:305, 35 punktas).

49 Žr. mano išvadą byloje *Bolagsupplysningen ir Ilsjan* (C-194/16, EU:C:2017:554, 68 punktas).

įrodytais, ir siekia tik nustatyti „sąsajas su teismo vietos valstybe, kurios pagrindžia jo jurisdikciją pagal [5 straipsnio 3 dalį]“⁵⁰. Priešingai, priežastinio ryšio materialinis vertinimas iš tikrųjų yra išsamesnis ir jį atliekant reikia įvertinti visas reikšmingas priežastis (įskaitant, pavyzdžiui, paties ieškovo veiksmus, kurie galėjo prisidėti prie žalos padarymo).

2. Priežastinis ryšys nustatant jurisdikciją, kai faktinės aplinkybės yra sudėtingos

93. Nepaisant šių esminių skirtumų tarp jurisdikcijos nustatymo ir materialinio vertinimo bei jiems atlikti vartojamų sąvokų, abu vertinimai atliekami remiantis tomis pačiomis faktinėmis aplinkybėmis. Todėl yra ir bendrų aspektų.

94. Vertinant klausimą dėl jurisdikcijos faktiškai reikės bendrai peržiūrėti pagrindines faktines ir teisine bylos aplinkybes. Tai reikės padaryti nepriklausomai nuo to, ar byla susijusi su „civilinės teisės pažeidimu, deliktu ar kvazideliktu“⁵¹. Šioje kategorijoje reikia nustatyti tariamą civilinės teisės pažeidimą, nes tai pakeis ir vietas, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė, nustatymo būdą. Taigi konkretaus civilinės teisės pažeidimo, kuriame yra keli įvykiai, atveju vienas iš įvykių bus vertinamas kaip ypatingos reikšmės įvykis⁵².

95. Pavyzdžiui, *tort of libel* esmė yra neteisingo teiginio, kuris daro žalą asmens reputacijai, paskelbimas. Šis civilinės teisės pažeidimas apima sudėtingą faktinių aplinkybių visumą. Jos, pavyzdžiui, apima teiginio raštu padarymą, jo perdavimą leidėjui, spausdinimą, platinimą ir galiausiai faktą, kad visuomenės nariai jį perskaito. Iš principo visi šie įvykiai yra *reikalingi* faktinių aplinkybių priežastinio ryšio požiūriu. Vis dėlto jurisdikcijos požiūriu pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalį „vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“, laikoma vieta, kur yra leidėjo būstinė⁵³.

96. Sprendimas, kad konkretus įvykis bus svarbus nustatant jurisdikciją, užkerta kelią jurisdikcijų išplėtimui. Tai atitinka 5 straipsnio 3 dalyje nustatytą specialųjį jurisdikcijos pobūdį ir būtinybę ją aiškinti siauriai. Tai irgi prisideda prie geresnio nuspėjamumo. Be to, 5 straipsnio 3 dalyje numatyta specialioji jurisdikcija grindžiama itin glaudžia sąsaja tarp ginčo ir šiuo atveju – vietos, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė, teismų. Įvykių, sudarančių pažeidimą, serijoje, tikrai įmanoma, kad dalis arba galbūt visi jie įvyks vietoje, kurios teismai tikrai nebūtų tinkamiausi priimti sprendimą byloje.

97. Pavyzdžiui, paanalizuokime įžeidžiamą teiginį, susijusį su Prancūzijos gyventoju, kuris iš pradžių buvo parašytas Vokietijoje, Jungtinėje Karalystėje persiųstas leidėjui Liuksemburge ir išsiųstas į kitą valstybę, Slovakiją, atspausdinti, o vėliau išplatintas ir perskaitytas Europoje. Taip pat (arba ypač) tokiomis „vadovėlinės bylos“ aplinkybėmis, reikia atlikti atranką siekiant įvertinti jurisdikcijos klausimą. Idealiu atveju, jeigu nėra ypatingos ir pagrįstos priežasties elgtis kitaip, šiuo tikslu turėtų būti pasirinktas *vienintelis* įvykis. Tai dera su specialiuoju jurisdikcijos pobūdžiu ir taip pat atspindi vienaskaitos vartojimą jurisprudencijoje („žalą lėmusi aplinkybė“).

98. Galiausiai, siekiant nustatyti vietą, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, svarbu nepamiršti vienos iš pagrindinių priežasčių, dėl kurių Teisingumo Teismas visų pirma atskyrė žalos atsiradimo vietą nuo vietos, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, ir vertinti abi jas kaip jurisdikcijos pagrindą.

50 2016 m. birželio 16 d. Sprendimas *Universal Music International Holding* (C-12/15, EU:C:2016:449, 44 punktas).

51 Generalinio advokato F. Jacobs išvada byloje *DFDS Torline* (C-18/02, EU:C:2003:482, 52 punktas).

52 Žr. pavyzdžius, pateiktus P. Mankowski ir U. Magnus „European Commentaries on Private International Law: Brussels Ibis Regulation“, 2-asis leidimas, 1 t., Sellier – European Law Publishers, Köln, 2016, p. 293 ir paskesni.

53 1995 m. kovo 7 d. Sprendimas *Shevill ir kt.* (C-68/93, EU:C:1995:61, 24 punktas).

99. Dar byloje *Bier* Teisingumo Teismas nusprendė, kad „pasirinkus tik vietą, kur atsitiko žalą sukėlus įvykis, *pakankamai daug* bylų būtų painiojami [Briuselio] konvencijos 2 straipsnyje ir 5 straipsnio 3 punkte nurodyti jurisdikcijos atvejai taip, kad ši nuostata prarastų naudingą poveikį“⁵⁴. Kitaip tariant, *normalu*, kad vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, dažnai sutampa su atsakovo gyvenamąja vieta. Jurisprudencijoje jau surasta pusiausvyra – žalos atsiradimo vietą nurodant kaip alternatyvią vietą jurisdikcijai. Todėl iš principo tai nėra kliūtis, kurią reikėtų „kompensuoti“ plačiu sąvokos „vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“, aiškinimu.

3. Vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, konkurencijos teise grindžiamuose ieškiniuose dėl žalos atlyginimo

100. Vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, konkurencijos teise grindžiamuose ieškiniuose dėl žalos atlyginimo, tikėtina, bus skirtinga, atsižvelgiant į tai, ar tariamas pažeidimas yra antikonkurencinis susitarimas (SESV 101 straipsnio pažeidimas), ar tai antikonkurenciniai vienašališki veiksmai (piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi pagal SESV 102 straipsnį).

a) SESV 101 straipsnis

101. Apskritai SESV 101 straipsnio pažeidimų atvejais „vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“, gali būti: (i) susitarimo sudarymo vieta; arba (ii) jo įgyvendinimo vieta; arba (iii) abu atvejai⁵⁵.

102. Byloje *CDC* Teisingumo Teismas pasirinko (i) atvejį⁵⁶. Remdamasis keliomis priežastimis iš principo manau, kad tai teisingas požiūris.

103. Pirmą, „specialiųjų“ jurisdikcijų gausos reikėtų vengti. Vien tai yra sviri priežastis nepritarti (iii) variantui.

104. Antra, plačiai aiškinant jurisprudenciją, man atrodo, kad dažnai kaip „žalą lėmusi aplinkybė“ nurodomas tas pirmas veiksmas, kuriuo subjektas padaro pažeidimą, pavyzdžiui, veiksmingai perduodamas informaciją klausytojams (skaitytojams) (paskelbimas⁵⁷) arba padarydamas pirmą iš grupės įvykių, kurie lems arba gali lemti žalą, kuriai teisinėmis priemonėmis siekiama užkirsti kelią (techninio reklamos skelbimo proceso internete pradėjimas⁵⁸; kolektyvinių veiksmų paskelbimas⁵⁹). Atsižvelgdamas į šias aplinkybes, manau, kad susitarimo sudarymas yra pirma svarbi priežastinio ryšio sąsaja.

105. Trečia, žinoma, galima kritikuoti (i) variantą. Pavyzdžiui, galima teigti, kad antikonkurencinio susitarimo šalys gali sąmoningai pasirinkti susitarimo sudarymo vietą, dėl kurios specialiosios jurisdikcijos pagrindo dalis – „žalą lėmusi aplinkybė“ – tampa neveiksminga. Taip pat galima nurodyti sunkumus, susijusius su susitarimo sudarymo vietos įrodymu. Vis dėlto reikia pažymėti, kad ieškovas visada gali iškelti bylą atsakovo gyvenamosios vietos valstybėje narėje. Pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalyje numatytą specialų jurisdikcijos pagrindą nesuteikiama absoliučios teisės į kitą jurisdikciją ES teritorijoje. Šiuo požiūriu dar kartą nurodau priežastis, dėl kurių sąvoka „žalos atsiradimo vieta“ buvo koncepciniu požiūriu padalyta į žalos atsiradimo vietą ir vietą, kur

54 1976 m. lapkričio 30 d. sprendimas (21/76, EU:C:1976:166, 20 punktas).

55 Žr., pavyzdžiui, M. Danov „Jurisdiction and Judgments in Relation to ES Competition Law Claims“, Hart Publishing, Oxford, 2011, p. 92.

56 2015 m. gegužės 21 d. Sprendimas *CDC Hydrogen Peroxide* (C-352/13, EU:C:2015:335, 50 punktas).

57 1995 m. kovo 7 d. Sprendimas *Shevill ir kt.* (C-68/93, EU:C:1995:61, 24 punktas).

58 2012 m. balandžio 19 d. Sprendimas *Wintersteiger* (C-523/10, EU:C:2012:220, 34 punktas).

59 2004 m. vasario 5 d. Sprendimas *DFDS Torline* (C-18/02, EU:C:2004:74, 41 punktas).

atsirado žalą lėmusi aplinkybė⁶⁰. Tuo nebuvo siekta užtikrinti, kad pastaroji įvykio vieta *visada* skirtųsi nuo gyvenamosios vietos ir suteiktų papildomą, alternatyvią vietą iškelti bylą. Priešingai, taip buvo siekiama užtikrinti, kad kai jos abi nesutampa, žalos atsiradimo vieta galėtų būti naudojama kaip alternatyvi vieta.

106. Ketvirta, kadangi ieškovas faktiškai patyrė žalą dėl antikonkurencinio susitarimo, manau, labai tikėtina, kad žalos atsiradimo vieta, kaip apibrėžta šios išvados 2 dalyje, yra viena iš jo įgyvendinimo vietų.

107. Dėl nurodytų priežasčių manau, kad SESV 101 straipsnio pažeidimo atvejais vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, turėtų būti aiškinama kaip vieta, kur buvo sudarytas susitarimas⁶¹.

b) SESV 102 straipsnis

108. Kadangi SESV 102 straipsnyje susitarimo nenumatyta, nėra ir susitarimo sudarymo vietos. Reikia kitokio sprendimo, tačiau jis turi atitikti tą pačią logiką: kaip (atitinkamai, kada ir kur) buvo padarytas civilinės teisės pažeidimas, kada jis pasireiškė išoriškai?

109. Manau, kad žalą lėmusi aplinkybė piktnaudžiavimo atvejais yra jo įgyvendinimas. Kitaip tariant, tai yra dominuojančios įmonės veiksmai, kuriais pradedama piktnaudžiauti rinkoje, skirtingai nei tuo atveju, kai ši įmonė viduje rengia piktnaudžiaujamojo pobūdžio komercinę politiką.

110. Piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi yra objektyvi sąvoka, kuria apibrėžiamas tam tikro pobūdžio elgesys rinkoje⁶². Atsižvelgiant į jo pobūdį, jis turi būti įgyvendinimas. „Vien tik“ noras piktnaudžiauti nėra piktnaudžiavimas. Komercinės strategijos arba politikos rengimas, kuris būtų prilyginamas piktnaudžiavimui, *jeigu* jų pagrindu būtų imtasi veiksmų, taip pat nėra piktnaudžiavimas.

111. Dėl šios priežasties manau, kad veiksmai iki įgyvendinimo, įskaitant atitinkamos komercinės strategijos rengimą, pavyzdžiui, nustatant kainų taikymo tvarkaraščius, negali būti laikomi „žalą lėmusia aplinkybe“. Jie gali būti laikomi priežastiniais faktiniais elementais, tačiau Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalies požiūriu jie yra tik parengiamieji veiksmai.

112. Žinoma, remiantis išdėstytomis aplinkybėmis kyla klausimas: kokie įgyvendinimo veiksmai yra žalą lėmusios aplinkybės?

113. Nėra išsamaus veiksmų, kurie gali būti laikomi piktnaudžiavimu, sąrašo, o tie, kurie buvo kvalifikuoti kaip piktnaudžiavimas, buvo labai įvairių formų. Todėl konkretus įgyvendinimo veiksmų vertinimas konkrečiu atveju gali skirtis, atsižvelgiant į nagrinėjamo piktnaudžiavimo rūšį ir konkrečias faktines aplinkybes kiekvienoje byloje. Pavyzdžiui, grobuoniški veiksmai apima prekių arba paslaugų siūlymą ir pardavimą tam tikromis kainomis (mažesnėmis už savikainą); susiejimas iš esmės reiškia atsisakymą parduoti tam tikrą prekę atskirai; atsisakymas išduoti licenciją gali pasireikšti kaip pasiūlymas suteikti licenciją nepriimtiniomis sąlygomis.

114. Šioje byloje Teisingumo Teismo prašoma nustatyti vietą, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, grobuoniškų kainų taikymo atvejais. Manau, kad atsižvelgiant į tai, kad grobuoniškos kainos apima prekių arba paslaugų siūlymą ir pardavimą kainomis, mažesnėmis už savikainą, vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, yra *vieta, kur grobuoniškos kainos yra siūlomos ir taikomos*.

⁶⁰ Žr. šios išvados 98 ir 99 punktus.

⁶¹ Čia nurodžiau pagrindines priežastis. Galima paminėti ir kitas, pavyzdžiui, tai, kad „apribojimai pagal tikslą“ iš principo yra SESV 101 straipsnio 1 dalies pažeidimai, net nepateikus įrodymo apie įgyvendinimą arba poveikį (nors akivaizdu, kad ieškovo reikalavimas dėl žalos atlyginimo nebus patenkintas, jeigu jis negalės įrodyti poveikio).

⁶² 1979 m. vasario 13 d. Sprendimas *Hoffmann-La Roche / Komisija* (85/76, EU:C:1979:36, 91 punktus).

4. Taikymas šioje byloje

115. Kaip jau nurodžiau⁶³, faktinės aplinkybės ir materialinis vertinimas šioje byloje yra sudėtingi. Be to, trijų tariamų pažeidimų tarpusavio ryšiai nėra visiškai aiškūs. Todėl remiamasi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusių teismo pateiktomis faktinėmis aplinkybėmis ir materialiniu teisiniu vertinimu, pagal kuriuos yra šios pagrindinės alternatyvos dėl „vietos, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“, trumpai aprašytos atskirai dėl veiksmų, galinčių patekti į SESV 101 straipsnio taikymo sritį, ir veiksmų, galinčių patekti į SESV 102 straipsnio taikymo sritį.

a) Vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė

116. Remiantis šioje išvadoje išdėstytais principais, tariamo antikonkurencinio *Air Baltic* ir Rygos oro uosto susitarimo, sudaryto pažeidžiant SESV 101 straipsnį, atžvilgiu vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė (t. y. *flyLAL* pardavimų sumažėjimas) yra susitarimo sudarymo vieta. Darant prielaidą, kad įvykdytos visos kitos sąlygos, pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalies nuostatas tos vietos teismai turi jurisdikciją nagrinėti abiejų šių subjektų ieškinį dėl žalos, kurią lėmė šis antikonkurencinis susitarimas, atlyginimo.

117. Kalbant apie tariamas *Air Baltic* taikytas grobuoniškas kainas pažeidžiant SESV 102 straipsnį, pažymėtina, kad vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, yra vieta, kur buvo siūlomos ir taikomos grobuoniškos kainos. Darant prielaidą, kad įvykdytos visos kitos sąlygos, pagal reglamento 5 straipsnio 3 dalies nuostatas tos vietos teismai turi jurisdikciją nagrinėti ieškinį bendrovei *Air Baltic* dėl žalos, kurią lėmė šios grobuoniškos kainos, atlyginimo.

b) Atsakovų tapatybė

118. Svarbu pažymėti, kad kiekvienu iš dviejų alternatyvių scenarijų – SESV 101 ar 102 straipsnio pažeidimas – žalą lėmusi aplinkybė susijusi su įvairiais subjektais. SESV 101 straipsnio požiūriu siūloma laikyti, kad antikonkurencinį susitarimą sudarė ir *Air Baltic*, ir Rygos oro uostas. Tačiau tik *Air Baltic* siūlė ir taikė grobuoniškas kainas.

119. Taigi, kiek tai susiję su tariamu piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi taikant grobuoniškas kainas, vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, yra vieta, kur *Air Baltic* siūlė ir taikė grobuoniškas kainas. Kadangi šiuos piktnaudžiavimo veiksmus vykdė ne Rygos oro uostas, *tuo pagrindu* jam byla negali būti iškelta pagal 5 straipsnio 3 dalį.

120. Priešingai, buvo teigiama, kad tariamą antikonkurencinį susitarimą sudarė *Air Baltic* ir Rygos oro uostas. Todėl iš principo pagal 5 straipsnio 3 dalį prieš abu subjektus galima iškelti bylą vietos, kur buvo sudarytas susitarimas, teismuose.

121. Galima teigti, kad nurodytas problemos sprendimas gali pasirodyti sudėtingas. Vis dėlto didžiąja dalimi taip yra dėl šios bylos sudėtingumo ir dėl to, kad atrodo, jog kai kurie veiksmai buvo persipynę. Tokiomis aplinkybėmis „paprastesni“ sprendimai, skirti tokiai atskirai bylai išspręsti, gali sukelti taikymo problemų vėlesnėse bylose.

122. Pavyzdžiui, gali būti teigiama, kad remiantis 5 straipsnio 3 dalimi jurisdikcija Rygos oro uosto atžvilgiu taip pat galėtų būti suteikta vietoje, kur buvo siūlomos ir taikomos grobuoniškos kainos. Vis dėlto tai prilygtų pripažinimui, kad antikonkurencinių susitarimų atveju jurisdikcija priskiriama susitarimo sudarymo *ir jo įgyvendinimo vietai, neatsižvelgiant į tai, kas ten jį įgyvendina*. Toks požiūris nepriimtinas dėl šios išvados 101 ir paskesniuose punktuose išdėstytų priežasčių.

63 Žr. šios išvados 19–21 punktus.

123. Taip pat galima būtų tvirtinti, kad tik susitarimo sudarymo vieta būtų pripažinta vieta, kur atsirado žalą lėmusi aplinkybė, o ne vieta, kur buvo siūlomos ir taikomos grobuoniškos kainos. Manau, kad tai irgi būtų neteisingas požiūris. Nors tiesa, kad vadovaujantis tam tikru aiškinimu grobuoniški veiksmai šioje byloje gali būti aiškinami kaip antikonkurencinio susitarimo įgyvendinimas, jų ypatybė yra ta, kad *vien jie* atskirai yra konkurencijos teisės pažeidimas. Tai iš tiesų yra labai specifinis ir išskirtinis šios bylos aspektas. Todėl manau, kad būtų neteisinga daryti išvadą, kad vieta, kur siūlomos ir taikomos grobuoniškos kainos, negali būti laikoma „vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“. Taip galėtų būti, tačiau kito ES konkurencijos taisyklių pažeidimo atveju (vienašališkas piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi), o tai savo ruožtu turi įtakos atsakovo (-ų) tapatybei.

5. Išvada dėl pirmojo klausimo

124. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau taip atsakyti į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo pirmąjį klausimą:

Tokiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamos šioje byloje, pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalį sąvoka „vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“ tariamo antikonkurencinio susitarimo atžvilgiu turėtų būti suprantama kaip susitarimo sudarymo vieta, o tariamo piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi taikant grobuoniškas kainas atveju – kaip vieta, kur grobuoniškos kainos buvo siūlomos ir taikomos.

D. 3 klausimas

125. Trečiuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas siekia išsiaiškinti, ar *Air Baltic* filialo veikla Lietuvoje yra „filialo veikla“⁶⁴, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 5 dalį.

126. Atsakymą, kurį Teisingumo Teismas gali pateikti į trečiąjį nacionalinio teismo klausimą, iš esmės riboja tai, kad būtent nacionalinis teismas turi nustatyti faktines aplinkybes ir jas įvertinti. Taigi klausimas, ar *Air Baltic* filialas *faktiškai veikė* kaip filialas pagal reglamento 5 straipsnio 5 dalį, yra klausimas nacionaliniam teismui.

127. Vis dėlto Teisingumo Teismas gali pateikti bendras rekomendacijas dėl sąlygų ir kriterijų, į kuriuos reikėtų atsižvelgti atliekant vertinimą. Paprastai tariant, atsakymas į prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikuso teismo trečiąjį klausimą yra „taip“, jeigu būtų įrodyta, kad filialas dalyvavo atliekant tariamus grobuoniškus veiksmus.

128. Reikia pridurti, kad šiame klausime aiškiai numatoma galimybė, kad ginčas dėl tariamai *Air Baltic* taikytų grobuoniškų kainų galėjo kilti dėl jos filialo veiklos Lietuvoje. Jis nesusijęs su tariamai neteisėtu *Air Baltic* ir Rygos oro uosto susitarimu. Šiuo atžvilgiu pritariu Komisijai, kad prašyme priimti prejudicinį sprendimą nenurodyta, kad *Air Baltic* filialas Lietuvoje kaip nors prisidėjo prie susitarimo.

129. Darytina išvada, kad Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 5 dalimi grindžiama galima jurisdikcija yra jurisdikcija nagrinėti ieškinį bendrovei *Air Baltic* dėl grobuoniškų veiksmų, kuriais pažeidžiamas SESV 102 straipsnis. Vien šios nuostatos pagrindu ir atsižvelgiant į tariamai antikonkurencinius veiksmus Rygos oro uostas negali būti traukiamas atsakovu Lietuvos teismuose.

⁶⁴ Terminijos požiūriu reikėtų priminti, kad šiais tikslais nėra pagrindo daryti skirtumo tarp „filialo, agentūros arba įmonės padalinio“ – šiuo klausimu žr. 1976 m. spalio 6 d. Sprendimą *De Bloos* (14/76, EU:C:1976:134, 21 punktą).

1. 5 straipsnio 5 dalies „ratio legis“ ir sąlygos

130. Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 5 dalyje nustatytą specialiąją jurisdikciją galima aiškinti kaip gyvenamosios vietos taisyklės pagal šio reglamento 2 straipsnį išplėtimą. Tais atvejais, kai jurisdikcijos vietoje atsakovas yra įsteigęs dukterinę įmonę, tos vietos teismai turi jurisdikciją nagrinėti ieškinį prieš dukterinę įmonę tiesiogiai pagal 2 straipsnį. Vis dėlto taip nėra filialo, kuris neturi atskiro juridinio asmens statuso, atveju. Todėl 5 straipsnio 5 dalyje numatyta specialioji jurisdikcija taikoma tokiais atvejais, kai atsakovas yra išplėtęs savo veiklą už gyvenamosios vietos ribų, įsteigdamas nuolatinius įmonės padalinius, tačiau neįsteigdamas dukterinės įmonės, ir ginčas susijęs su šių įmonės padalinių veikla⁶⁵.

131. Kad būtų taikoma 5 straipsnio 5 dalis ir jurisdikcijos priskyrimas filialo vietai būtų pateisinamas, filialas turi atitikti kai kurias minimalias sąlygas. Jos visų pirma apima jo nuolatinį pobūdį ir trečiųjų šalių suvokimą, kad jos neturi tiesiogiai dirbti su patronuojančia bendrove, o gali sudaryti verslo sandorius filialo buvimo vietoje⁶⁶.

132. Pagal 5 straipsnio 5 dalį reikalaujama, kad „ginč[as] [būtų] susij[ęs] su filialo <...> veikl[a]“. Kitaip tariant filialo veikla turi būti susijusi su ginču.

2. Ar tai yra „filialas“?

133. Savo prašyme priimti prejudicinį sprendimą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas aiškiai nurodo, kad jam „nekyla abejonių, kad *Air Baltic Corporation* filialas Lietuvos Respublikoje yra filialas, kaip jis suprantamas pagal [Reglamento Nr. 44/2001] 5 straipsnio 5 dalį“. Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo kelis veiksnius, į kuriuos atsižvelgiant prieita prie tokios išvados, įskaitant filialo teisę užmegzti ekonominius ir komercinius santykius su trečiosiomis šalimis, plėtoti komercinę veiklą ir nustatyti paslaugų ir atsargų kainas. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat patvirtina, kad vienas iš filialo veiklos tikslų – tarptautinis keleivių, krovinių ir pašto vežimas oru.

134. Siekiant nustatyti, ar „filialas“, kaip jis suprantamas pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 5 dalį, yra, reikia atlikti vertinimą atsižvelgiant į konkrečias faktines aplinkybes. Kadangi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas faktines aplinkybes jau nustatė, šis aspektas turi būti vertinamas toks, koks pateiktas šio teismo.

3. Sąsaja su ginču

135. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, manau, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo trečiuoju klausimu labiau siekiama išsiaiškinti, ar filialo veikla yra pakankamai susijusi su ginču.

136. Šiuo klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas visų pirma atkreipia dėmesį į tai, kad filialas nerengia galutinių ataskaitų, kurios yra atskiros nuo patronuojančios bendrovės *Air Baltic Corporation AS*. Priešingai, nagrinėjamu laikotarpiu filialo finansiniai rezultatai buvo įtraukti į patronuojančios bendrovės finansines ataskaitas. Taip pat pažymėtina, kad nors prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas patvirtina, kad filialas turėjo teisę nustatyti skrydžių kainas, nėra nurodyta, kad jis faktiškai tai darė.

⁶⁵ 5 straipsnio 5 dalyje numatyta jurisdikcija šiuo požiūriu gali būti vadinama „kvazi atsakovo gyvenamosios vietos jurisdikcija“. Žr. *European Commentaries on Private International Law: Brussels Ibis Regulation*, 2-asis leidimas, 1 t., P. Mankowski ir U. Magnus, Sellier – European Law Publishers, Kelnas, 2016, p. 350.

⁶⁶ 1978 m. lapkričio 22 d. Sprendimas *Somafer* (33/78, EU:C:1978:205, 12 punktas), 1981 m. kovo 18 d. Sprendimas *Blanckaert & Willems* (139/80, EU:C:1981:70, 9–13 punktai), 1995 m. balandžio 6 d. Sprendimas *Lloyd's Register of Shipping* (C-439/93, EU:C:1995:104, 19 punktas).

137. Kad civilinės teisės pažeidimais grindžiamuose ieškiniuose ginčas būtų susijęs su filialo veikla, filialas turi dalyvauti bent dalyje civilinį teisės pažeidimą sudarančių veiksmų.

138. Manau, kad filialo finansinių rezultatų duomenų įtraukimas į patronuojančiosios bendrovės finansines ataskaitas iš principo yra nereikšmingas vertinant klausimą, ar ginčas susijęs su filialo veikla. Atskirų galutinių ataskaitų rengimas gali būti vienas iš veiksnių vertinant, ar tai yra „filialas“, ir taip pat gali padėti nustatyti filialo atliktus veiksmus. Vis dėlto bent jau šiuo atveju nematau, kaip vien ši aplinkybė gali turėti lemiamą reikšmę vertinant, ar filialas prisidėjo prie civilinės teisės pažeidimo padarymo. Be viso to, galiausiai pažymėtina, kad taikytos apskaitos sistemos detalių reikšmingumas yra klausimas, į kurį turi atsakyti nacionalinis teismas.

139. Galima teigti, kad reikšmingesnis yra šioje išvadoje jau minėtas antrasis veiksnys – aiškumo dėl klausimo, ar kainas faktiškai nustatė filialas, nebuvimas.

140. Jeigu galėtų būti nustatyta, kad filialas tikrai nustatė tariamai grobuoniškas kainas, tada manau, kad iš tiesų būtų galima laikyti, kad ginčas susijęs su filialo veikla. Dėl priežasčių, kurios buvo anksčiau paaiškintos šioje išvadoje⁶⁷, grobuoniškų kainų nustatymas negali būti laikomas „žalą lėmusia aplinkybe“ tiek, kiek jis yra vidinis dominuojančios įmonės veiksmas. Vis dėlto jis yra būtina piktnaudžiavimo sąlyga⁶⁸. Jis priylgsta dalyvavimui ir tam tikra prasme – bendrininkavimui įgyvendinant antikonkurencinius veiksmus. Todėl kainų nustatymas yra pakankamas dalyvavimas vykdant civilinės teisės pažeidimą, kad būtų pateisinamas Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 5 dalies taikymas.

141. Manau, kad sunkumas, su kuriuo susidūrė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, yra tas, kad nėra aišku, ar vis dėlto filialas nustatė atitinkamas kainas. Kaip elgtis, jeigu ši aplinkybė išliks teisiškai pakankamai neįrodyta?

142. Manau, kad vis tiek galima manyti, kad filialas dalyvavo taikant grobuoniškas kainas, todėl ginčas susijęs su filialo veikla net ir tuo atveju, jeigu jis pats *nenustatė* grobuoniškų kainų, tačiau *siūlė* šias kainas rinkoje arba kitaip prisidėjo prie sutarčių dėl paslaugų šiomis kainomis sudarymo. Tokiais atvejais filialas taip pat dalyvavo atliekant veiksmus, kurie yra būtina piktnaudžiavimo sąlyga.

143. Ar taip yra – faktinių aplinkybių klausimas, kurį turės išspręsti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas. Atliekant tokį faktinių aplinkybių vertinimą svarbiausia nustatyti, ar filialas dalyvavo vykdant antikonkurencinius veiksmus. Jei taip iš tiesų yra, reikia pripažinti, kad ginčas susijęs su filialo veikla.

144. Atsižvelgdamas į tai, kas išdėstyta, siūlau į taip atsakyti prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo trečiąjį klausimą:

Tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas šioje byloje, su tariamomis grobuoniškomis kainomis susijęs ginčas turi būti laikomas susijęs su filialo veikla, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 5 dalį, jeigu filialas dalyvavo atliekant veiksmus, kurie yra būtina piktnaudžiavimo sąlyga, visų pirma nustatydamas grobuoniškas kainas, siūlydamas šias kainas rinkoje arba kitaip prisidėdamas prie sutarčių dėl paslaugų šiomis kainomis sudarymo.

⁶⁷ Žr. šios išvados 110 ir 111 punktus.

⁶⁸ Pagal analogiją žr. 2004 m. vasario 5 d. Sprendimą *DFDS Torline* (C-18/02, EU:C:2004:74, 34 punktą). Sąvoka „būtina sąlyga“ šiuo požiūriu yra akivaizdžiai platesnė nei sąvoka „žalą lėmusi aplinkybė“.

V. Išvada

145. Siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į Lietuvos apeliacinio teismo pateiktus prejudicinius klausimus:

1. Tokiomis aplinkybėmis, kaip nagrinėjamos šioje byloje, pagal 2001 m. gruodžio 22 d. Reglamento (EB) Nr. 44/2001 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų civilinėse ir komercinėse bylose pripažinimo ir vykdymo 5 straipsnio 3 dalį sąvoka „vieta, kurioje atsirado žalą lėmusi aplinkybė“ tariamo antikonkurencinio susitarimo atžvilgiu turėtų būti suprantama kaip susitarimo sudarymo vieta, o tariamo piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi taikant grobuoniškas kainas atveju – kaip vieta, kur grobuoniškos kainos buvo siūlomos ir taikomos.
2. Tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas šioje byloje, siekiant nustatyti jurisdikciją pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 3 dalį, ieškovo patirta „žala“ yra pardavimų sumažėjimas dėl ginčijamo konkurencijos iškraipymo. Siekiant nustatyti jurisdikciją pagal šią nuostatą „žalos atsiradimo vieta“ yra rinkoje, kuriai pažeidimai, dėl kurių, nukentėjusysis tvirtina patyręs pardavimų sumažėjimą, turėjo poveikį.
3. Tokiais atvejais, kaip nagrinėjamas šioje byloje, su tariamomis grobuoniškomis kainomis susijęs ginčas turi būti laikomas susijęs su filialo veikla, kaip tai suprantama pagal Reglamento Nr. 44/2001 5 straipsnio 5 dalį, jeigu filialas dalyvavo atliekant veiksmus, kurie yra būtina piktnaudžiavimo sąlyga, visų pirma nustatydamas grobuoniškas kainas, siūlydamas šias kainas rinkoje arba kitaip prisidėdamas prie sutarčių dėl paslaugų šiomis kainomis sudarymo.